

Т. О. Шматковська,
кандидат економічних наук,
В. Л. Поліщук,
магістр, Волинський національний університет ім. Лесі Українки,
м. Луцьк

ДО ПИТАННЯ ТРАКТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ В АСПЕКТІ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Україна юридично набула статусу країни з ринковою економікою, проте вона й досі знаходиться в стані трансформаційних перетворень. Важливу роль в цих процесах відіграє торгівля, оскільки вона є однією з основних галузей народного господарства України.

Перехід до ринкових відносин обумовлює необхідність обліково-аналітичного забезпечення системи управління торговельним підприємством загалом та оборотного капіталу зокрема, як його важливої складової. Однією з проблем функціонування торговельних підприємств є нестача оборотного капіталу, потреба в умілому управлінні ним. Вирішення цієї проблеми неможливе без обліково-аналітичного забезпечення управління оборотним капіталом торговельного підприємства. Оскільки облік і аналіз формування і використання оборотного капіталу не повною мірою відповідає сучасним потребам менеджменту, тому дослідження набуває особливої актуальності в сучасних умовах.

Аналіз останніх публікацій. Серед основоположників дослідження оборотного капіталу як окремої економічної категорії згадаємо А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса. Теоретичні та методологічні основи управління оборотним капіталом підприємства представлені в роботах багатьох економістів, зокрема А. Рехачової [4], І. Бланка [1], Р. Сороки [7] та ін.

Метою статті є дослідження економічної сутності капіталу загалом та зокрема оборотного капіталу торговельного підприємства.

Виклад основного матеріалу. Оскільки специфіка торговельного підприємства потребує значного обсягу оборотного капіталу, тому передумовою для правильного його розуміння, управління ним виступає за доцільність розгляд його економічної сутності.

Дослідження сутності оборотного капіталу потрібно почати з розгляду загальної економічної категорії „капітал”.

Капітал є складною, багатоаспектною категорією, властивості якої еволюціонують разом із розвитком суспільства. Провідна роль категорії „капітал” підкреслюється змістовим значенням цього поняття, що по-

ходить від латинського слова „capitalis” і означає основний, ґрунтовний, дуже важливий.

На думку більшості вчених першими дослідниками капіталу є Арістотель, Авіцена, Фома Аквінський та ін. давньогрецькі, давньоримські та середньовічні діячі. Підкреслимо, що ні меркантилісти, ні пізніші фізіократи не вживали термін „капітал”, а в його сучасному значенні використовували терміни „гроші”, „багатство”, „аванси” [2, 364].

Основні підходи до теоретичного осмислення сутності капіталу можна узагальнити в історичній ретроспективі, визначивши основні позиції провідних вчених-економістів щодо цієї категорії (табл. 1).

Як бачимо з таблиці, поняття „капітал” є одним із найбільш дискусійних. Полеміка стосовно сутності капіталу зародилася ще за часів античності і триває дотепер. У сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі немає однозначного тлумачення категорії „капітал”.

З-поміж сучасних вчених варто виокремити трактування сутності капіталу І. Бланком: „капітал – накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі грошових коштів і реальних капітальних товарів, що залучаються його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких у економічній системі базується на ринкових принципах і пов’язане з чинниками часу, ризику та ліквідності” [1, с. 251].

Неоднозначність тлумачення поняття „капітал” зумовило, головним чином, відсутність єдиної думки щодо суті оборотного капіталу, що є одним із його різновидів.

Перші згадки про оборотний капітал датуються XVIII ст. Так, у 1766 р. Франсуа Кене, осмислюючи роль капіталу в своїй економічній таблиці, поділив його на „первинні” і „річні” аванси, які пізніше стали називати основним та оборотним капіталом.

А. Сміт уперше поділив капітал на основний і оборотний стосовно всіх галузей матеріального виробництва. За А. Смітом до оборотного капіталу відносять продовольчі товари, матеріали та готові вироби різного роду, що перебувають у відповідних продавців, а також грошові кошти, необхідні для обігу та розподілу.

Трактування капіталу представниками різних напрямів економічної теорії

Напрямок економічної думки	Представники	Визначення капіталу
Античність	Аристотель (384 – 322 рр. до н.е.)	Джерело накопичення багатства
Меркантилісти	Т. Ман (1571 – 1641)	Абсолютна форма багатства
Фізіократи	Ф. Кене (1694 – 1774)	Капітал – це сільськогосподарські знаряддя, будови, тварини й все те, що використовується у землеробстві протягом декількох виробничих циклів („початкові аванси”, тобто основний капітал) та витрати на насіння, корми, оплату робітників та ін., що здійснюються протягом одного виробничого циклу („щорічні аванси”, тобто оборотний капітал).
Класична школа	А. Сміт (1723 – 1790)	Визначає капітал як запас незавершеної продукції, що дозволяє виробникові подолати інтервал в часі між витрачанням ресурсів і появою кінцевого результату або як частку створених працею запасів, призначених не для особистого споживання власника, а для подальшого виробництва. Тобто „капітал” тлумачить як запас незавершеної продукції, бачить його існування у предметно-речовій формі.
	Д. Рікардо (1772 – 1823)	Капітал представляє частину багатства, яка використовується у виробництві й складається з їжі, одягу, інструментів, машин тощо, що є необхідними, щоб привести в дію працю. Учений ототожнює „Капітал” із засобами виробництва
	Ж. Б. Сей (1767 – 1832)	Фактор, що створює вартість
Марксизм	К. Маркс (1818 – 1883)	Капітал – це не річ, а визначені, суспільні, належні певній історичній формації суспільства виробничі відносини, представлені в речі, надають цій речі специфічний суспільний характер.
Неокласична школа	А. Маршал (1842 – 1924)	Визначив капітал як один з факторів виробництва. Виділяв два підходи до сутності капіталу: на рівнях макро- і мікроекономіки. Розглядаючи капітал на мікрорівні, зазначав, що це частина багатства власника, яка може бути використана ним для отримання доходу. На рівні макроекономіки капіталом є сукупність засобів виробництва, забезпечена ресурсами праці і землі.
Кейсіанство	Дж. М. Кейнс (1883 – 1946)	Капітал – багатство, здатне приносити доходи; грошова форма багатства має альтернативні можливості капітального застосування, що порівнюються щодо доходності з банком відсотком.

Принципово новим у дослідженні Д. Рікардо було відокремлення основного та оборотного капіталу з погляду зношуваності та часу обороту, що стало суттєвим доповненням поглядів А. Сміта.

Поняття оборотного капіталу як частини продуктивного капіталу обґрунтував К. Маркс, відповідно до

поглядів якого, вартість оборотного капіталу у вигляді робочої сили та засобів виробництва авансується лише на той час, протягом якого виготовляється продукт, при чому розмір авансованого капіталу визначається масштабом виробництва, який в свою чергу залежить від розміру основного капіталу. Така вартість повністю

переноситься на вироблений продукт, а тому шляхом продажу продукту повертається із обігу та може бути знову авансована. На відміну від поглядів А. Сміта, німецький дослідник К. Маркс зводив оборотний капітал до продуктивного оборотного капіталу, тобто капіталу, що безпосередньо бере участь в процесі виробництва, та виключав його товарну та грошову форму.

У сучасній економічній науці можна зустріти різноманітні підходи до визначення і трактування оборотного капіталу, тому що існує багато суміжних з ним понять, таких як „оборотні активи”, „оборотні кошти”, „поточні активи”, „оборотні фонди” тощо. Більш звичними є зазначені вище терміни, які фігурують у нормативно-правових актах, економічній літературі, господарській практиці.

Поняття „оборотний капітал” тісно взаємопов’язане з поняттям „оборотні активи”. Це самостійні економічні категорії, як перебувають у тісному взаємозв’язку і взаємозалежності один з одним. Зокрема початково оборотний капітал завжди виступає інвестицією, тобто джерелом утворення, проте ця інвестиція повинна бути десь розміщеною. Оборотні активи відображають характер розміщення інвестованого капіталу у процес господарської діяльності підприємства.

Тобто, основне призначення оборотного капіталу полягає в інвестуванні вартості в елементи оборотних активів для забезпечення поточної господарської діяльності. А оборотні активи становлять собою зафіксований на певну дату оборотний капітал [4].

Більшість вчених тлумачать оборотний капітал для промислових підприємств, оскільки зважаючи на специфіку торговельної діяльності, вважаємо за доцільне розглянути модифіковані визначення для торгових підприємств.

Так, під оборотним (обіговим) капіталом торговельного підприємства А. Мазаракі розуміє „сукупність матеріальних та грошових цінностей (економічних ресурсів) підприємства, що знаходяться в постійному кругообороті, змінюють свою матеріальну форму протягом одного операційного циклу та в повному обсязі переносять свою вартість на товари, що реалізує підприємство” [3, с. 524].

Ю. Яковлев ототожнює поняття „оборотні активи” та „оборотний капітал”. За його твердженням, оборотні активи (оборотний капітал) становлять собою сукупність майнових цінностей торгового підприємства, що обслуговують поточний господарський процес і цілком споживаються протягом одного торговельно-виробничого циклу” [8, 239].

Р. Сорока під оборотним капіталом пропонує розуміти фінансові ресурси торговельних підприємств, які інвестуються ними на формування оборотних ак-

тивів з метою отримання прибутку, перебуваючи в постійному кругообороті, переходять з однієї функціональної форми в іншу і можуть бути перетворені в кошти протягом одного року або одного операційного циклу, забезпечуючи тим самим безперервність процесу господарської діяльності. Тобто оборотний капітал виступає як єдина сукупна маса вартості, яка включає в себе як оборотні активи, так і оборотні інвестиції (кошти) [7, с. 217].

А. Рехачова під терміном „оборотний капітал” розглядає економічну категорію, яка становить собою майно суб’єкта господарювання, авансоване у матеріальну, грошову та розрахункову форми, що споживається протягом одного операційного циклу, та здійснює безперервний кругообіг [4].

Як бачимо, ці визначення схожі, відмінність полягає в тому, що Ю. Яковлев ототожнює поняття „оборотні активи” і „оборотний капітал”. Не зважаючи на це, на нашу думку, наведені тлумачення найбільш повно й точно відображають економічну сутність оборотного капіталу торговельного підприємства.

Оборотному капіталу як самостійній економічній категорії притаманні унікальні особливості, саме завдяки яким його можна точно визначити та ідентифікувати, основні з них полягають у наступному [5, с. 67]:

1. Оборотний капітал становить собою інвестиційний ресурс, який спрямовують на фінансування, утворення оборотних активів підприємства в конкретних їх видах.

2. На відміну від оборотних активів, переважна частка яких споживається в процесі операційної діяльності підприємства впродовж кожного циклу, оборотний капітал знаходиться в постійному кругообігові.

3. Постійне обертання оборотного капіталу в ході операційної діяльності підприємства характеризує процес його кругообігу. Цей кругообіг оборотного капіталу здійснюється впродовж всього життєвого циклу підприємства.

Висновки і пропозиції. Відсутність єдиного визначення оборотного капіталу в економічній літературі частково спричинене відсутністю єдиного підходу до трактування категорії капіталу. Часто для характеристики оборотного капіталу вживають такі терміни: оборотні активи, оборотні кошти, поточні активи, що є необґрунтованим. Оборотний капітал – це самостійна економічна категорія. Під оборотним капіталом необхідно розуміти фінансові ресурси торговельних підприємств, які інвестуються ними на формування оборотних активів з метою отримання прибутку, перебуваючи в постійному кругообороті, переходять з однієї функціональної форми в іншу і можуть бути перетворені в кошти протягом одного року або одного операційного циклу, забезпечуючи тим самим безпе-

первинність процесу господарської діяльності. Тому, на перший погляд ідентичні поняття оборотних активів, оборотних коштів та оборотного капіталу після детальнішого вивчення виявляються дещо різними, хоча і потрібні підприємству для одних і тих самих цілей.

Література

1. **Бланк И. А.** Финансовый менеджмент : [учеб. курс] / И. А. Бланк. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с. 2. **Лебідь О. В.** Еволюція поглядів на сутність категорії „капітал” / О. В. Лебідь // Коммунальное хозяйство городов: [наук.-техн. зб.]. – Серія: Економічні науки. – 2006. – Вип. 73. – С. 362 – 373. 3. **Мазаракі А. А.** Економіка торговельного підприємства : [підр. для вузів] / А. А. Мазаракі. – К.: „Хрещатик”, 1999. – 800 с. 4. **Рехачова А. М.** Облік в управлінні оборотним капіталом торговельного підприємства : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 „Бухгалтерський облік, аналіз і аудит” / А. М. Рехачова. – К., 2006. – 24 с. 5. **Римарчук А. М.** Економічна сутність оборотних активів та їх класифікація / А. М. Римарчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 7. – С. 64 – 70. 6. **Рудюк Л. В.** Еволюція категорії „оборотний капітал” / Л. В. Рудюк // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія „Економіка” [Електронний ресурс]. – 2009. – № 7. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_7/09r1vafc.pdf 7. **Сорока Р. С.** Обіговий капітал : генезис, сутність та функції [Електронний ресурс] / Р. С. Сорока // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів НЛТУ України. – 2007. – Вип. 17.2. – С. 213 – 220. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlut/17_2/213_Soroka_17_2.pdf 8. **Яковлев Ю. П.** Економіка торгівлі з використання інформаційних технологій : [навч. посіб.] / Ю. П. Яковлев. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 376 с.

Шматковська Т. О., Поліщук В. Л. До питання трактування економічної сутності оборотного капіталу в аспекті особливостей функціонування торговельних підприємств

У статті досліджено сутність економічної категорії „оборотний капітал” та визначено її особливості. З’ясовано відмінність між категоріями „оборотний капітал”, „оборотні активи”, „оборотні кошти”. У статті обґрунтовано та наведено визначення оборотного капіталу для торговельного підприємства.

Ключові слова: капітал, оборотний капітал, оборотні активи, торговельне підприємство.

Шматковська Т. О., Поліщук В. Л. К вопросу трактовки экономической сущности оборотного капитала в аспекте особенностей функционирования торговых предприятий

В статье исследована сущность экономической категории „оборотный капитал” и определены ее особенности. Описано различие между категориями „оборотный капитал”, „оборотные активы”, „оборотные средства”. В статье приведены определения оборотного капитала для торгового предприятия.

Ключевые слова: капитал, оборотный капитал, оборотные активы, торговое предприятие.

Shmatkovska T. O., Polischuk V. L. The question is interpretation of the economic substance of working capital in terms of the functioning of commercial enterprises.

The economic essence of working capital is investigated and its characteristics are determined. In the article analyzed the difference between the categories of „working capital”, „current assets”, „working capital” and offered interpretation of working capital for commercial enterprises.

Key words: capital, working capital, current assets, trade enterprise.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2012

Прийнято до друку 15.09.2016